

14.09.23р. 31гр. укр. літ.

Доброго дня! Тема уроку. Українська ментальність, гуманістичні традиції народного побуту й моралі у повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького.

Урок мовленнєвого розвитку №1. Дискусія «Українська ментальність, національний характер, народна мораль і етика»

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:

moshev2020@icloud.com

ХІД УРОКУ

Теоретична частина

- **Перегляньте відеоурок.** Повість «Кайдашева сім'я».

<https://www.youtube.com/watch?v=67Vl35KxGao>

І. Я. Франко назвав І. С. Нечуя-Левицького колосальним, всеобіймаючим оком України, а про «Кайдашеву сім'ю» написав, що в ній «... усе виконує свою визначену автором роль, веде свою мистецьку партію, як інструмент у хорошому оркестрі чи хорі». З цим не можна не погодитися, адже у повісті письменник показує нам не тільки темноту і безпросвітність, ідіотизм народного життя, духовну роз'єднаність, а також і великий творчий потенціал народу, вилитий ним у прислів'ях, приказках, віруваннях, обрядах і звичаях.

Повість «Кайдашева сім'я» І. С. Нечуя-Левицького з повним правом можна назвати, як і «Енеїду» І. П. Котляревського, енциклопедією народознавства. Вона знайомить нас з яскравими картинами життя і побуту українського села після скасування кріпацтва. У творі знаходимо описи буденного та святкового одягу селян та селянок, сільського двору, житла, забав сільської молоді, звичаїв «вулиці», показано процес виготовлення полотна, згадано народні ремесла.

Про традиції народного побуту і моралі, цінності народної етики і піде мова на уроці.

1. Літературний диктант.

- 1) Ким за родом занять був Омелько Кайдаш? (Стельмахом.)
- 2) Яких рис характеру Маруся Кайдашиха набралася від панів, у яких довго служила? (Пихатості й облесливості.)
- 3) Для чого старий Кайдаш постився по п'ятницях? (Щоб, за повір'ям, не втонути.)
- 4) Коли Карпо вперше підняв руку на батька? (Коли жінки посварилися за мотовило.)
- 5) Чим закінчилася сварка Карпа з батьками? (Відділенням хати й господарства.)

- 6) Чому Кайдашиха була незадоволена оглядинами в Балахівна Западинцях? (Свати були бідні, дівчина молода й користі з неї мало; ще й дуже вдарилася.)
- 7) Що підтримувало Мелашку в домі Кайдашів? (Любов Лавріна.)
- 8) Де Мелашка залишилася в Києві, коли не повернулася додому з прощі? (У проскурниці в наймах.)
- 9) Чому і яке нещастя трапилося зі старим Омельком Кайдашем? (Через пиятику втопився.)
- 10) Як покарали Мотрю за те, що виколола око свекрусі? (Відсиділа два дні в холодній в'язниці.)
- 11) Коли розкопали «клятий горб»? (Як Карпа обрали десяцьким.)
- 12) Через що Кайдаші постійно сварилися? (Через землю та худобу.)

2. Фронтальна бесіда

✧ Яке слово в заголовку повісті ключове? Наскільки важливою є сім'я для кожної людини? (У тлумачному словнику сказано, що сім'я — це об'єднання людей, зв'язаних спільністю побуту та взаємною відповідальністю, об'єднання, що ґрунтується на шлюбі або кровній спорідненості. Отже, для кожної людини — це опора, захист; від сім'ї людина чекає, що її тут підтримають, допоможуть, зрозуміють, виховують.)

✧ Куди ведуть сім'ю сварки і взаємна ненависть?

✧ Яку мету, на ваш погляд, ставив перед собою І. С. Нечуй-Левицький, починаючи писати повість? (Розкрити руйнівну силу жадоби до збагачення; засобами сатири засудити егоїзм, духовну черствість, потяг до власності, який веде до руйнування стосунків у сім'ї, нагадати про необхідність дотримання норм народної моралі як основи гармонійного життя, зокрема сімейного.)

3. Складання таблиці.

**Позитивне й негативне в ментальності українців,
засвідчене художнім словом І. Нечуя-Левицького**

Позитивне	Негативне
Здатність до справжнього кохання, ніжність, поетичність; працелюбність, прив'язаність до землі, до хліборобської праці; майстровитість; любов до дітей; рішучість у відстоюванні своєї людської гідності (Мелашка, почасти Мотря)	Пияцтво, забобонність; егоїзм; покладання в громадських справах на тезу «якось-то воно буде», «моя хата скраю»; довірливість (історія із шинком); жадібність, заздрість

- Отже, проаналізуємо засоби комічного, до яких вдається автор.

Засіб комічного	Приклад із тексту
-----------------	-------------------

Використання комічних ситуацій, сцен (нагадують народні анекдоти або навіть невеличкі інтермедії)	Мотря з курячими яйцями в пазусі на горищі в Кайдашихи, помилкове залицання ченця до баби Палажки, поїздка Кайдашів на розглядини на Западинці тощо
Широке вживання комічних діалогів	Карпо і Лаврін розмовляють про дівчат і вибір майбутніх дружин; розмова Кайдашихи з малими дітьми Балашів під час оглядин тощо
Використання кумедних описів	«В хаті стало тихо, тільки борщ бризкав вряди-годи здоровими бульками, неначе старий дід гарчав, а густа каша ніби стогнала в горщику, підіймаючи затужавілий вершок угору...»
Вживання незвичайних епітетів, смішних і дотепних словосполучень та слів	«Видроока Кайдашиха», «пані економша». Мотря тримала за пазухою «делікатний крам» — яйця; Кайдашиха вдарилася у Балашів об одвірок і зробила на очіпкові «правдиві Западинці»; «свекрушище» тощо
Застосування контрасту або невідповідності між піднесеним, героїчним характером розповіді і тими дріб'язковими, нікчемними вчинками героїв, про які йде мова; вживання різних стилів мовлення	«Не чорна хмара з синього моря наступала, то виступала Мотря з Карпом з-за своєї хати до тину. Не сиза хмара над дібровою вставала, то наближалась до тину стара видроока Кайдашиха...»; «В тебе, Лаврін, молоко на губах не обсохло, а ти брехню завдаєш преподобним жонам»; «Пом'яни, Господи, раба Божого Омелька, та ті книжки, що в церкві читають: єрмолой, бермолой, савгирю і ще тую, що телятиною обшита... Хрест на мені, хрест на спині, уся в хрестах, як овечка в реп'яхах...»
Введення автором у текст жартівливої народної пісні, причому досить грубої	Її співає Мотря на зло лихий свекрусі
Використання жартівливих народних прислів'їв, приказок, фразеологізмів	Лаврін говорить Мотрі: «Хіба ж ми просили твою курку на наше сідало? Чи шапку перед нею здимали, чи що?»; у Мелашки, коли вона місить тісто, «дядьки з носа виглядають»; Кайдашиха запросила бабу-знахарку до хворого чоловіка, а та так загоріла на жнивах, що Маруся подумала: «Чорна, як сам чорт, ще перелякає мого чоловіка»

4. Виконати завдання.

- ✓ Назвати якнайбільше елементів українознавства, які трапляються в повісті. (*Обряди, звичаї, вірування, одяг, ремесла страви і под.*)
- ✓ Дослідити звичаї і обряди, про які згадується в «Кайдашевій сім'ї»
- * Що нового ви дізналися про українські народні традиції?
- * Які із звичаїв і обрядів не були б зайвими і сьогодні?

Довідка

Деякі звичаї і вірування українського села, описані в повісті.

- * Зайшовши в хату, гість повинен сісти, цим він засвідчує повагу до хазяїв (с. 269).
- * У селі завжди вітаються одне з одним, бажають добра, якщо людина працює, їй потрібно сказати: «День добрий! Боже поможи!» (с. 269)
- * У суботу пісень не співають — гріх (с. 205).
- * Якщо парубок хоче ходити до дівчини в чужому селі чи на чужу вулицю, то повинен поставити могорич парубкам того села чи вулиці (с. 246).
- * Як сходять зорі на небі, дівчата подають сім'ї вечерю і тільки тоді йдуть гуляти (с. 245).
- * Хто поститься дванадцять п'ятниць на рік, той не вмере наглою смертю та не потоне в воді (с. 175).
- * «Хто піде в Єрусалим або щороку в Києві у Лаврі їстиме паску, або вмере на самий Великдень, той спасеться, того душу янголи понесуть просто до Бога» (с. 270).
- * Після сватання батьки парубка йдуть на оглядини в хату молодої. При зустрічі свати повинні поцілуватись (с. 195; 253).
- * Виходячи заміж, дівчина все повинна вміти робити по хатньому господарству (розтопити піч, спекти хліб, зварити борщ, прясти, шити) (с. 196-197; 205; 201; 209).
- * Після того як дівчина вийшла заміж, як би вона не почувалася в родині чоловіка, вона повинна залишатись з чоловіком: «Зав'язала голівоньку, не розв'яжеш довіку» (с. 266).
- * За дівчиною дають придане (с. 209).
- * Дівчина переїжджає жити в хату нареченого (с. 201, 247).
- * Українське традиційне весілля гуляли чотири дні (с. 201).

- * На тому місці, де планують зводити хату, сіють пшеницю. якщо пшениця зійшла, то можна починати будівництво. Побудовану хату освячує піп (с. 235).
- * За старим звичаєм, все батьківське добро переходило в руки меншому синові (с. 300).
- * До Різдва мазали стіни, мили лави, мисник, полиці. Перед самим святом різали кабана (с. 272).
- * Їсти вся сім'я сідала разом (с. 181, 203).
- * У суботу їздили на ярмарок (с. 183).
- * Перед церквою і в церкві чоловіки знімали шапки (с. 179).
- * В хату, особливо перший раз, приходили з хлібом. (с. 195).
- * У будні дні дівчата одягали тільки червоні кибалки (с. 185; 192).
- * Хати в селах ставили вікнами і дверима на південь.

5. Аналіз проблеми твору

Відомо, що високий духовний потенціал характеризував українську селянську родину. Про справедливість, чесність, порядність людей праці йдеться у численних фольклорних творах. «Згода в сімействі» як морально-етичний ідеал підноситься у драмі Івана Котляревського «Наталка Полтавка». Вся творчість Тараса Шевченка пройнята мрією про щастя людини, яке можливе тільки у духовному зв'язку батьків і дітей.

- * Чому ж у сім'ї Кайдашів не шанують батьків?
- * Чому немає духовної єдності між членами родини?

Сільська влада, односельці і навіть священик неодноразово намагалися примирити сім'ї, але так і не змогли. Можливо, ви змогли б зарадити цьому лихові? Який вихід із ситуації, що склалася, ви могли б запропонувати?

Відомий літературознавець Н. Крутікова так сказала про повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»: «Силою і правдивістю художнього відтворення побуту, селянства — безправного, обтяженого податками, розпорошеного, роз'єданого, пригніченого темрявою і неуцтвом, ... цей твір займає почесне місце серед інших творів світової літератури на селянську тему («Земля» Е. Золя, «Мужики» Раймонта). На відміну від Золя, український письменник бачив не тільки темряву і забобонність селян, а й поезію сільського життя, прекрасні якості душі трудівника». Згадаємо зміст повісті ще раз і заповнимо таблицю «Етичні та моралі настанови повісті для сучасної молоді».

6. Заповнення таблиці «Етичні та моралі настанови повісті для сучасної молоді»

Що наслідувати	Чого уникати
----------------	--------------

--	--

Орієнтовна відповідь

Що наслідувати	Чого уникати
Працьовитість, ніжність, здатність щиро кохати, поетичність, любов до землі, до праці, охайність, ...	Пияцтва, егоїзму, грубості, лицемірства, жорстокості, жадібності, заздрощів, лайки, сварки в сім'ї, зневаги рідних.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Уявіть, що ваш друг по інтернету просить вас розповісти про особливості світосприйняття українців, національний характер, народну мораль і етику. Підготуйте усну розповідь на основі повісті «Кайдашева сім'я».

2. Вміти характеризувати героїв, зіставляти їх образи, визначати й пояснювати роль засобів комічного. Скласти усний твір «Українська ментальність, національний характер, народна мораль та етика за повістю І. Нечуя-Левицького “Кайдашева сім'я”».

3. Повторіть матеріал уроку за конспектом.